

DATINI ȘI OBICEIURI DIN ZONA „VALEA SEBEȘULUI“, JUDEȚUL CARAȘ-SEVERIN

Create de popor și transmise pe cale orală, din generație în generație, datinile și obiceiurile au devenit în cursul vremii o necesitate a vieții, în ele reflectându-se dorința de o viață mai bună, mai prosperă, cu mai multă „bucurie, veselie și avuție“.

După unii cercetători, ele se grupează după cum urmează: de anotimp (de vreme) de muncă; de medicină populară; de evenimente de familie; de sărbători; jocuri de copii și tineret.

Perioada zilelor de iarnă și a sărbătorilor din acest anotimp, este așteptată cu multă bucurie și nerăbdare și astăzi, ca și în vechime, de toată lumea, ca prilejuind o serie de manifestări și datini și obiceiuri la care participă întreaga colectivitate, de la copii pînă la bătrîni.

Cîteva izvoare de apă pornite de la poalele munților Țarcu, unindu-se în drumul lor spre vale într-un rîu ce nu-și dezmente numele de „Sebeș“ (repede), acesta în drumul său „repejinos“, scaldă o salbă de localități, cu centrul de comună, Turnu Ruieni. Este vorba de: Borlova, Turnu, Ruieni, Dalci, Zervești și Zlagna, fiecare din ele avîndu-și porecla cuvenită după temperament, fel de viață și denumite în grai local „batjocure“. Astfel zărvenilor li se zice „rațe“ pentru că lor le place mult să stea în apă și sînt vorbăreți; zlăgnenilor, „raci“ după un piriiaș mai mult sec, dar care cu mulți ani în urmă era populat cu raci (li se mai zice așa fiind că sînt cam refractari la înnoiri, sînt tradiționaliști); dălcenilor le zice „ciuhurez“ (buhă), satul lor fiind așezat pe o culme, cu o singură uliță, în urcare spre poalele Muntelui Mic; borlovenilor, temperamente liniștite, tăcuți, mai blînzi, „mîțe“; ruienilor, fiind mai răi de gură, „pupeze“; turnenilor, moi din fire, „cepe“.

Satele sînt apropiate — circa 2—3 km distanță între ele — și avînd o singură arteră de circulație care favorizează ocazia de a se întîlni destul de des, la care se adaugă nedeile (fiecare avînd nedeia la altă dată), apoi hore, nunți, ș.a. sînt ocazii de întîlnire și în glumă fiecare folosește batjocura (porecla) celuilalt fără ca vreunul să se supere.

Deși satele sînt apropiate ca așezare, în aria folclorului întîlnim deosebiri fie de formă, fie de fond, așa cum vom vedea în cele ce urmează.

Un prim pas și popas în ziua „lăsăturii de carne“, cunoscut peste tot sub denumirea de „zăpostit“, zi în care, cu ani în urmă, apăreau pe ulițe „blojii“ sau „moșul și baba“. Doi tineri travestiți, ambii bărbați —

un moș și o babă — înconjurați de un alai de tineri și copii, intrau în curți unde obișnuiau să imite un dans pe loc în vălăul porcilor (troaca de hrană pentru porci), cu urarea ca gazdele să aibe porci mari și grași, fiind răsplătiți cu țuică și cîte un colac. Pe stradă, fetele încercau să rupă din opregul babei cîte un ciucur, să aibe noroc la măritiș. Baba însă se apăra, precum o apăra și moșul cu bita, dînd naștere unor situații hazlii. Acest obicei se mai păstrează astăzi doar la Turnu Ruieni.

În perioada postului, deci pînă la Moș Ajun, se obișnuiește — cu excepția Zărveștiului — seara să se facă focuri prin sat, acestea culminînd peste tot în noaptea de ajun, cînd fiecare gospodar se simte obligat să facă un foc în fața casei din tulei (coceni de porumb) sau paie.

În această noapte tinerii, chiar și copiii încep să alerge în grupuri pe ulițele satului și să strige, ori să îngîne:

*„Bună ziua lui Ajun
Că-i mai bun-a lui Crăciun
Că-i cu miei și porcei
Fug copiii după ei
Unge-i prînge, îi incinge,
Scoateți paie și tulei!”¹.*

E o feerie, în noapte fiecare avînd un băț mai mare, cu o fișie de cauciuc aprinsă alergînd de la casă la casă în jurul focurilor, cu îmbulzeală mare, iar spre zorii zilei zarva crește din ce în ce, apărînd mame sau bunici cu cei mai mici în brațe sau de mînă.

Aceștia sînt „pițărâii“, fiecare avînd la gît un „bătăcui“, o „străicuță“ sau un săculeț, gata pentru a fi umplute cu ce le oferă fiecare „găzdărită“: „cocoși“ (floricelile), mere, pere, nuci, alune, poame de mere de pere, bomboane și chiar colăcei dau gazdele mai avute.

Pițărâii se concentrează pe sectoare la Borlova, fiind un sat mai mare, iar cei din celelalte sate merg de la casă la casă cît e satul de mare, începînd de la capul satului. Cei mai mici se îmbulzesc, care mai de care, să fie mai în frunte, iar cei mai mari (10—12 ani) așteaptă mai la urmă știind că vor culege tot ce a mai rămas la găzdărită în ciur. La strigătele insistente ale pițărâilor, gazdele (femei) se ivesc în prag cu ciurul cu bunătăți, iar la casele mai avute cîte un unchieș le mai dă și cîte o „înghițitură“ de țuică, așa ca să-și facă fală. Iată chemarea pițărâilor:

*„Scoală gazdă nu dormi
Că ce mîncă puricii
Dă ne poame, că ni-i foame
Dă alune că-s mai bune
Dă ne nuci că-s mai dulci
Dă ne crițari, că-s mai tari
Gazda și cu găzdărița
Să ne umple cotărița*

¹ Informator, Maria Ghergha, 30 ani, Turnu Ruieni.

*Cu-n acov dă vin
Să vă fie podul plin
Și cu unu dă răchie
Fie gazdei bucurie!*².

Chemarea se execută cu o strigătură pe silabe, cu accent pe ultima.

E o învălmășeală de nedescris, cei mai înalți ridică bătăciul peste cei mai mici stricînd „Dă-mi și mie!“, iar găzdărița zîmbitoare îi liniștește cu vorbe blînde: „Da nu vă înghesuiți că vă dă mătușa la toți!“³.

Care a reușit să-și umple bătăciul, se duce mai devreme acasă, iar restul la terminarea procesiunii mergînd acasă, fiecare își varsă darurile pe masa mare și dacă sînt doi trei frați încep uneori comentarii usturătoare pînă intervin părinții sau bunicii să-i împace.

La Ruieni am întilnit și o strigare unică:

*„Sara, sara
Da-i mai bună zara
De cit chisăliță
Să trăiască găzdărița
Să ne umple cotarița!“*⁴.

Tot la Ruieni e obiceiul de a se pune în ciurul cu daruri și boabe de porumb și bani (monede). După terminarea pițărăiilor, boabele de porumb se împrăștie la păsările din curte cu urarea de a se înmulți și ele ca pițărăii dimineața, iar banii se toarnă pe masă în acelaș scop⁵. Apoi ulițele satelor devin aproape pusti, doar urmele focurilor mai dăinuie în amintirea ajunului, ori aluzia unor „zgîrciți“: „Măi, măi, dar multe paie și tulei s-or mai ars!“⁶.

Și acum o mică notă explicativă și anume: cele două sate unite Turnu și Ruieni sînt despărțite doar de primărie și fostul local al școlii. Din strămoși s-au pomenit despărțite și țin mortîș la această moștenire. Chiar și proprietățile lor la cartea funciară apar pe registre despărțite și nu odată au avut loc mici învrăjbiri, fiecare sat avînd primarul său. Astăzi apare o singură localitate cu denumirea Turnu Ruieni, sătenii își zic însă în continuare ruieneni sau turneni și pînă și nedeia o țin separat la date diferite. Această dispută se manifestă și în strigăturile din noaptea lui Moș Ajun, prin care sătenii fac haz unii de alții:

*„Frunză verde de alun
Urice-s fecili din Turn“*

cu riposta:

*„Frunză verde de costreni
Urte-s fecili-n Ruieni!“*⁷

satiră ce totuși nu-i împiedică să joace împreună în jurul focului.

² Informator, Ion Boldoni, 45 ani, Borlova.

³ *Ibidem*.

⁴ Informator, Maria Gherga, 30 ani, Turnu Ruieni.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

În ajunul Crăciunului se merge cu colinda, cei mai mici încep mai de vreme și merg doar pe ulița lor, iar cei mari (tineretul) pleacă mai târziu după retragerea celor mici, și colindă tot satul întrebând la fereastră: „Primiți colinda?” La un răspuns afirmativ vor începe colindatul. Iată textul a două colinde obișnuite în partea locului:

„Sculați, sculați boieri mari
 Sculați voi români plugari
 Că nu-i vremea de durmit
 E vremea de-mpodobit
 Căci colinda o venit
 Pe doi cai albi înșăuați
 Căii trăbă adăpați
 C-o burie dă răchie
 Fie gazdei bucurie
 Si caii is obosiți
 Si trăbuie potcoviți
 Cu potcoave de colaci
 Și cu cuie de cirnați
 Dați-ne o sticlă de vin
 Să vă fie podul plin”⁸.
 „Pleacă Lina la fântână
 Cu urcioarele în mină
 La fântina cu găleată
 Dă trei juri înconjurată
 Iară primul ce zicea?
 Către Lina așa grăia:
 Dă-mi Lino cirpuța ta
 Să ne cununăm cu ea!
 Iar al doilea ce-mi zicea?
 Cătră Lina așa grăia:
 Dă-mi Lino cerceii tăi
 Să ne cununăm cu ei!
 Iar al treilea ce-mi zicea?
 Cătră Lina așa grăia:
 Dă-mi Lino inima ta
 Că și eu Ț-o dau p-a mea
 Și-amîndoi ne-om cununa!
 Lina inima i-o da.
 Să fi gazdă sănătoasă
 Dă colinda ast' a noastră!”⁹.

Tirziu spre miezul nopții se termină colindatul și colindătorii se retrag la o gazdă mai primitoare, unde-și împart frățeste banii și colacii primiți și încing o petrecere cu răchie fiartă, cirnați în „cigane” pe care o termină abia spre ziuă cu cîntece laice, sau chiar fac focuri pe uliță jucînd în jurul lor. Copiii la rîndul lor merg la o mamă mai primitoare

⁸ Informator, Jula Maria, 82 ani, Dalci.

⁹ *Ibidem*.

unde își împart „căpătarea“ în mod frătesc, încheind și ei cu o „coleşă“ cu cîrnați „în cigane“.

În seara ajunului se face și împodobirea pomului de iarnă sub denumirea de „făcutu bradului“, cu fel de fel de podoabe din comerț. Cu mulți ani în urmă se obișnuia împodobirea cu „turce“ colorate (din comerț) și prăjituri mici de casă în diferite desene, denumite „țucă-rele“.

Pe Valea Sebeșului, ca și în toată țara, este așteptat cu mare bucurie și multă nerăbdare sosirea noului an și mai ales seara premergătoare, cînd tineretul și mai ales „fecili“ își fac fel de fel de horoscoape, prevederi de viitor și mai ales de măritis.

Întreaga gamă de datini și obiceiuri poartă denumirea de „Sinvășii“, probabil pentru că prima zi din nou an este ziua de Sf. Vasile. Sinvășitul se organizează încă din vreme stabilind fiecare față sau băiat unde se va organiza seara respectivă pentru a participa. Bine înțeles participarea, mai ales a fetelor, se face pe grupuri restrînse prin simpatii, băieții alergînd de ici colo mai mult pentru a face haz de necaz fetelor. Gazdele stabilite (care au și experiență) mame sau bunici de fete pregătesc cele necesare pentru desfășurare și în primul rînd a obiectelor de horoscop ca: pieptene, cărbune, cartof, pensulă de bărbierit, țigară, sare, oglindă, inel, lînă, carte, creion, bani, ș.a. fiecare simbolizînd însușiri ale celei sau celui care va fi soț sau soție. De cum se întunecă, cu emoții se adună la gazda stabilită, iar junii se împart și ei după cum le „pică mai bine“. Gazda poartă oaspeții în „cuină“ pentru a nu vedea cum sînt aranjate obiectele de mai sus sub farfurii, blide, oale, de diferite mărimi. După ce a ascuns sub fiecare un obiect din cele de mai sus, invită pe rînd întii fetele, apoi băieții pentru a ține secret norocul. Fiecare va ridica una sau două farfurii (după înțelegere) și care se repun la loc, pentru următoarea. Se face apoi o ridicare în colectiv făcîndu-se mare haz de către juni, mai ales cînd se ridică obiecte din cele ce urmează: pieptene, are dinți mari, e colțat; cărbune, e tuciuriu; cartof, e gușat; pensulă, e bătrîn; țigare, este fumător; sare, e sărac; oglindă, e frumos; inel, e elegant; lînă, e bogat; carte, e deștept; creion, e funcționar; bani, e avut¹⁰. Pentru a produce o atmosferă mai hazlie, se mai ascunde și cîte o pisică, sau mai multe obiecte „rele“ la un loc. Ridicarea nu e șablon ca mai sus, se face și la vederea întregului colectiv, ca hazul să fie mai mare. După două trei runde își încearcă norocul și toți ai gazdei în veselie și risetele tuturor, după care urmează arderea a două șuvițe de fuior egale, desemnate „el“ și „ea“, și fără a anunța nume se arată celor prezenți care e „ea“ și care e „el“ apoi se dă foc cu o luminare ambelor șuvițe. Dacă focul merge mai repede la „ea“, e semn că „el“ nu e prea aprins și invers. Urmează ghi-citul prenumelui celui sau celei „ursite“. Într-un castron se lipesc pe marginea de sus bilețelele cu nume de băieți. Se pune de fiecare față pe rînd, o coajă de nucă cu o luminare mică aprinsă în mijlocul castronului care e plin cu apă. Coaja va pluti pînă în dreptul unui nume, care va fi al celui predestinat. Urmează apoi băieții la rînd, cu hazul

¹⁰ Informator, Berneanțu Gheorghe. 65 ani, Zervești.

și diferitele prorociri. De aici înainte spectacolul se mută în grădină. Se merge pe întineric la gardul cu nuiele. Pe rînd fetele vor pune mîna pe un par, apoi gazda aprinde lumina ca să vadă parul. Dacă acesta e cu coajă pe el, e semn că viitorul soț e tînăr; dacă e uscat e bătrîn; dacă e drept, soțul va fi și el credincios; dacă e strîmb, invers; dacă e fără noduri, e frumos, invers e urît. Dar lanțul prorocirilor încă nu s-a terminat, deși acum pleacă fetele fiecare acasă la ea, junii mai rămîn glumind pe scena fetelor și la o „gură de răchie“ mai întirzie pe uliță; mai cîntă pînă înspre ziuă. Fetele ajungînd acasă se duc fiecare în grajd unde dorm vacile. Fata lovește vaca cu piciorul zicînd: „Hăi, anul ăsta!“¹¹. Dacă vaca se ridică e semn că fata se va mărita în cursul anului, dacă nu se ridică, fata mai încearcă cu „Hăi, la alt an!“, sau „prăstă doi ani!“ spre amărăciunea ei și a mamei. La Zlagna, acest obicei se practică nu în grajd ci la cocina cu porci unde merge fata cu o farfurie în care bate cu o lingură, dacă porcii se trezesc, e semn bun și invers e necaz. Dimineața fata mătură casa invers și se urcă pe gunoi așteptînd să strige cineva un nume, fie la ea acasă, fie prin vecini, că acel nume va fi cel al alesului ei de viață. La Zervești, fata se urcă pe gunoiul vitelor în grădină, așteptînd acolo pînă va auzi un strigăt de nume. Dar junii cunosc obiceiul și pîndesc pînă ce fata se urcă pe gunoi, și strigă tare să fie auzit, un nume de cîine, de pisică, de animal pentru batjocură. La Turnu Ruieni acest obicei se practică în dimineața ajunului cînd pițărăii fac înconjurul satului. Norocul sau nenorocul fetelor în noaptea de Sînvăsii sînt aprig discutate și comentate de femeile din sat și mai cu seamă de mamele celor în cauză.

Toate aceste datini sau obiceiuri au un caracter laic perpetuat din generație în generație cu adăugiri pe parcurs. Ele oglindesc dorința de o viață mai bună. Femeile mai vîrstnice mai puneau, pînă prin anii 1930—1940, cele douăsprezece cepe ce simbolizau crugul vremii în anul cel nou. Astăzi toate acestea fac parte din trecut și dacă se mai practică în măsura mai mică sau mai mare, sînt socotite divertisment. Sînvăsiul se practică astăzi mai mult pentru cei mici și numai cu ridicarea farfuriilor. Tineretul de astăzi a ajuns la o maturitate de gîndire de a nu mai crede în horoscoape, descîntece sau în farmece, vorba unui cîntec:

„Lasă Mindro farmecele
Că rămii cu babele!“¹²

NICOLAE MIHĂILESCU

¹¹ Informator, Negrei Nicolae, 40 ani, Zlagna.

¹² *Ibidem.*

**TRADITIONS AND HABITS IN „VALEA SEBEȘULUI“ ZONE
CARAȘ-SEVERIN COUNTY****(Summary)**

This work presents winter traditions and habits in „Valea Sebeșului“ zone. They are known from ancestors, have been and are anxiously looking forward by everybody, giving occasion to a series of manifestations to which all the community takes part. They happen chronologically and gradually, beginning with „lăsatul postului, Christmas and culminating in the New Year's Eve — known under the folk name of Sinvăsiul“.